

חשש לטומאת כהנים בבנין המטה הארצי של המשטרה

חשש לטומאת אהל במטה הארצי של משטרת ישראל

ירושלים, ט"ו בטבת תשס"ב, 30 בינואר 2002

משטרת ישראל/אגף החקירות

המחלקה לזיהוי פלילי

מעבדת סימנים וחומרים

טמאת אהל

חשש לטמאת אהל בבנין המטא"ר

הוגש כדו"ח פנימי

ירושלים, טבת תשס"ב, דצמבר 2001

אודי וולף

מעבדת סימנים וחמרים

תודה מיוחדת לסגן ראש מז"פ, נצ"מ עו"ד פינחס ברגמן

שהעיר את הערותיו והאיר את עיני,

הן בדיני אדם והן בדיני שמים הנדונים במאמר זה.

רקע

למעבדת סימנים וחמרים במחלקה לזיהוי פלילי (מז"פ) במשטרת ישראל, מגיעים בגדי ירויים לשם הערכת המרחק שממנו נורו הקליעים שפגעו בהם, קוטר הקליעים, כווני הכניסה והיציאה שלהם, הערכת זווית הירי וכו'. בנוסף, מגיעים למעבדה, מן המכון לרפואה משפטית, גם גליונות טפט דביק, עליהם חלקיקי אבק שריפה שנדגמו מפצעי קליעים, לצורך הערכת מרחק הירי. בדיקות המעבדה מהוות נדבך חשוב ולעיתים הכרחי בתהליך החקירה.

הבגדים המגיעים למעבדה הם מוצגים משפטיים לכל דבר וענין ויש לכך השלכה ישירה על דרך שמירתם, החזקתם וסדרי הטיפול בהם, כמתחייב על פי חוק ונוהל.

(הגדרות אלה יפות לכל ה"מוצגים" בהגדרתם במשטרת ישראל וללא זיקה עם ההיבטים ההלכתיים, כפי שיפורטו להלן בסקירה זו).

מושגים הלכתיים הרלוונטיים לסקירה זו

מקורות הלכתיים צוטטו מלשון המשנה, לרב במסכת אהלות. אלו נועדו לשם הבהרת המושגים בלבד. לגבי איסור טמאת כהנים הפנתי לסימנים הרלוונטיים בשו"ע, משום ריבוי המקורות המדרשיים ופיזורם בש"ס ובמדרשי ההלכה.

הלכות טמאה וטהרה ועניניהן נהגו עד ימי המשנה, כמאתיים שנה לאחר חרבן בית שני (בסביבות שנת 300 לספירה). ענין, פעולות שניתן, נאסר או מתחייב לעשות כפועל יוצא של מגע מקור טמאה עם אדם או כלי, מאכל או משקה וגם אלה, דינם משתנה בהתאם למצב הצבירה שלהם: יבש, לח או נוזל. מקור טמאה יכול להיות מת, שרץ, נבלה וכו' וכן אדם או כלים שנגעו בהם. קיימת גם טמאה שמקורה בטמאות הגוף. אנו נעסוק אך ורק בטמאת מת ובהשלכותיה, בדינים הנוהגים אף היום, כפי שיפורט להלן.

כמו כן, נדון מגעם של האחרונים זה בזה לאחר שנגעו במקור הטמאה וההשלכות על כך לטמא או לטהר. למרות שחלק ניכר מהלכות טמאה וטהרה אינו נוהג כיום באופן מעשי, יש הלכות הקשורות הנוהגות עד היום, ובהן נכללים מקרים שלהגדרת מצב ה"טמאה" וה"טהרה" יש השלכה ישירה על מצבי איסור והיתר. כגון: דיני טהרת המשפחה הנגזרים מהגדרת "נדה", "זבה" ו"ולדת". איסור עליה להר הבית הנגזר בין השאר מהגדרת "טמאת מת", ועוד. האיסור החל על הכהנים להטמא למת דומה להם והוא ידון בהרחבה. דיני טמאת הכהנים נלמדים במדרש, בתורת כהנים ומפורטים בהרחבה בשלחן ערוך, יורה דעה, סימנים שע"ב - שע"ד.

כלפי כהנים (גברים) נוהגים עד היום איסורים הנוגעים לטומאת מת לסוגיה כפי שתפורט לקמן.

חלק מן המוצגים המובאים לבדיקה במעבדות המז"פ והחבלה שבמטה הארצי, יכולים לענ"ד להוות מגבלה הלכתית לכניסת כהנים לבנין המטא"ר. יתכן שבעיה מסוג דומה תתעורר בתחנות משטרה שבהן נשמרים מוצגים עד תום הדיון המשפטי, במתקני הפרקליטות שבהם נשמרים המוצגים תוך כדי הדיון ומעת לעת בבתי המשפט, שעה שהם מוצגים על ידי הצדדים השונים.

בסקירה זו, יוסברו תנאים שבהם קיימת הבעיה ויבחנו מספר דרכי התמודדות אתה. נשתדל לסקור השלכות הלכתיות נוספות הנובעות מן האיסור על כהנים להטמא למת. האיסור חל גם על כהן המוגדר כבר כ"טמא מת", למעט חיוב החל על כהן להטמא להוריו במותם, או להטמא למת מצוה.

תוקף האיסור זהה למקרים המוגדרים הלכתית כ"הטמאות למת" בתחומים אחרים של ההלכה. פתרון לבעיה צריך להיות כולל והוא מחייב שתוף פעולה בין גורמים שונים ומגוונים: גורמי מז"פ וחבלה, רבנות מ"י, גורמים הלכתיים חיצוניים שצברו נסיון בנושא וגורמים הנדסיים כנ"ל.

איסור טמאת כהנים כולל שני סוגים ואפשרי בשלש דרכים:

סוגי ההיטמאות האסורים:

1. יצירת "קשר" עם המת, באחת מדרכי ההיטמאות שיפורטו להלן, באופן יזום ומודע.

2. שהייה במצב של "קשר עם המת" כדלעיל, לאחר שנודע לכהן על הווצרו, גם אם נוצר באונס או ללא מודעות.

דוגמא למצב 1: איסור על כהן לגעת במת או להכנס תחת קורת גג אחת עם מת.

דוגמא למצב 2: חיוב להנתק מן המת או לצאת מתחת לקורת הגג המשותפת לכהן ולמת לאחר שנודע לו על כך.

דרכי ההטמאות:

1. מגע (נגיעה פיזית במת או בחלקים ממנו).

משנה, אהלות א' ח': "מאתים וארבעים ושמונה אברים באדם... כל אחד ואחד מהם מטמא במגע ובמשא ובאוהל. אימתי, בזמן שיש עליהם בשר כראוי. אבל אם אין עליהן בשר כראוי, מטמאין במגע ובמשא ואין מטמאין באהל".

2. משא (נשיאת מת או חלקים ממנו גם ללא מגע ישיר - דרך בד, בגד וכו').

3. שהייה תחת "אהל" אחד עם המת או עם חלקים ממנו.

משנה, אהלות ב' א': "אלו מטמאין באהל: המת, וכזית
מן המת... אבר מן המת ואבר מן החי שיש עליהן בשר
כראוי וגו'".

טמאת אהל חלה על "כזית" (כ- 27 סמ"ק) מן המת או יותר, על איבר שלם

משנה, אהלות א' ז': "האברין אין להן שיעור. אפילו
פחות מכזית מן המת... מטמאין טמאתין".
גם אם הוא קטן מנפח זה, על "רביעית" (86 סמ"ק)

בהגדרה זו, השיעור החמור יותר הוא היותר קטן
המקובל כשיעור רי"חיים גאה (86 סמ"ק, כמנין "כוס")
הזדלקות לשיעור הידוע כשיעור חזון אי"ש 150 סמ"ק
כמנין "כוס הגו"ן" תהווה קולא לעניננו.

דם שיצא מן המת ואפילו נספג בבגד או התיבש

משנה אהלות פ"ג מ"ג: "רביעית דם... נבלעה בכסות: אם
מתכבסת ויוצא ממנה רביעית דם - טמאה, ואם לאו -
טהורה, שכל הבלוע שאינו יכול לצאת טהור".
דם תבוסה (דם שיצא מן הפצע שגרם למות, חלקו בהיות המת בחיים וחלקו לאחר מותו)

משנה אהלות פ"ג מ"ה: "איזהו דם תבוסה, המת שיצא
ממנו שמינית בחייו ושמינית במותו."
הערות טכניות

· הגדלים "כזית" ו"רביעית" שהוזכרו, משמעותיים ומהותיים ומשפיעים על הגדרת המקרה כ"טהור" או
"טמא" (במקרה זה, שימוש בשיעורים היותר גדולים בכמות, המיוחסים לחזו"א יגרום דווקא לקולא, ואילו שימוש
בשיעורים הקטנים המיוחסים לגר"ח נאה יהיו לחומרא).

משנה, אהלות ב' ה': "אלו שאם חסרו (משיעורם) טהורין: כזית מן המת...ורביעית דם ועצם כשעורה ואבר מן החי שחסר עצמו".
טמאת מגע ומשא תחול במקרים אחרים, נוספים שאין זה המקום לפרטם.

משנה, אהלות ב' ג': "אלו מטמאין במגע ובמשא ואינן מטמאין באהל: עצם כשעורה...אבר מן המת ואבר מן החי שאין עליהן בשר כראוי וגו'".
על פי הערכת מומחים (מומחי מ"פ, חוקרים, אנשי המעבדה הניידת ורופאים במכון לרפואה משפטית):

כמות הדם הנספגת בבגדי ירויים יכולה להיות גדולה מרביעית.

התיחסותנו המפורטת היא לבגדי ירויים בלבד, כיון שהרוגים אלה, דמם זועק במעבדתנו. לא כן בגדי דקורים וכו' המגיעים למעבדות אחרות במז"פ וכן ממצאים מזירות פיצוץ, המגיעים למעבדות החבלה ויש לדון בענינם בנפרד.
על גבי גליונות הטפט הדביק, המתקבלים מן המכון לרפואה משפטית, אין רביעית דם.

זאת בשל אופיו של החומר שאינו סופג כמות כה גדולה של נוזל. יש שנצמדות לטפטים אלה שערות, טיפות דם וכו' שנדגמו במכון לרפואה משפטית, והם בבחינת חלקים מן המת. אין בהם לא כזית ולא אברים שלמים.
דרך קבלת המוצגים ואופן הטיפול בהם:

תהליך זה מתאר את דרך הטיפול במוצגים השונים כפי שהוא נעשה במעבדת סימנים וחמרים באופן כללי ואינו יחודי לבגדים או לבדיקות הערכת מרחקי ירי.

1. המוצגים, מתקבלים במשרד המוצגים, הממוקם בקומת הכניסה למטא"ר (קומה 1), לרוב כשהם ארוזים, בצרוף מכתב לואי של היחידה השולחת.
2. במכתב הלואי מפורטות הבדיקות הנדרשות ומצוינים פרטי המקרה, שם החוקר, התחנה וכו'.
3. משרד המוצגים נפתח תיק, והמוצגים בצרוף התיק ומכתב הלואי נשלחים למעבדות, לשם ביצוע הבדיקות הנדרשות.
4. במעבדה, נרשמים התיקים והמוצגים נמסרים לטיפולם של המומחים בנושאים הרלוונטיים. בגדי ירויים נבדקים בדרך כלל על ידי המומחים להערכת מרחקי ירי.

בגדים ספוגים בדם יכולים להגיע גם למעבדת סיבים. תתכן המצאות חלקים מן המת גם במוצגים המגיעים למעבדות נוספות כגון: מעבדת הנשק, המעבדה לפיתוח ט"א ואחרות. אנו נתמקד אך ורק בבגדים הנמסרים למעבדת סימנים וחמרים לצורך הערכת מרחקי הירי. לעיתים, מטופלים במעבדתנו בגדים ספוגי הדם ע"י מומחים להשוואת עקבות צמיגים ונעלים.

5. המומחים המטפלים במוצגים, אחראים על שמירתם עד להשלמת הבדיקות וכתיבת הדו"ח המסכם או חוות הדעת.
 6. המוצגים, חתומים בשקית מיוחדת, בצרוף התיק ובו תוצאות הבדיקות, מוחזרים למשרד המוצגים.
 7. המוצגים נשלחים לתחנות השולחות, בצרוף חוות הדעת או הדו"ח. תיק הבדיקות נשלח לארכיון, הממוקם בבנין המטא"ר. גליונות טפט דביק, בין שנדגמו במעבדה ובין שנשלחו מן המכון לרפואה משפטית, נחתמים בשקית פלסטיק ומופקדים בתיק הבדיקה.
- תהליך בדיקת מוצגים (בין השאר בגדים) לצורך קביעת מרחקי הירי:
- בדיקות מרחקי ירי מתבצעות בחדר המיועד לכך. לחדר זה דלת ברזל המוגפת רב הזמן ומפתחותיה מוחזקים בידי אנשי המעבדה.
 - חדר הבדיקה מצויד במנדף, במכבש הידראולי, בתנור חימום, בכיור, בארונות לראגנטים כימיים וכו'. (הבדיקות הנערכות בבגדים אינן מתבצעות אך ורק בחדר זה).
 - צינור היציאה של המנדף חוצה את המסדרון ממערב למזרח ויוצא אל מחוץ לבנין. קצהו החיצוני של הצינור מצויד במשאבת יניקה, המופעלת בעוצמה משתנה בהתאם לצורך.

- לפני הבדיקה, יש לאוורר את הבגד הנבדק במנדף או באויר הפתוח כדי ליבשו (במידת הצורך) וכדי להפיג במעט את ריחו. תהליך זה אורך מספר שעות (לפעמים יום שלם).
 - במהלך הבדיקה, נפרשים הבגדים ונבדקים ידנית מלפנים ומאחור, כדי לגלות חורי ירי. בגדים קרועים, מותאמים או מאוחים, בעזרת מהדקי סיכות ו/או סרטים דביקים, כדי לקבל דימוי קרוב ככל האפשר למצבם בעת הירי. פעולה זו יכולה להמשך מספר שעות.
 - תהליך פתיחת המוצגים מתועד בכתב. כל חור בכל בגד מתואר, ממוקם, מסומן, מצולם, ונדגם של פעמים. הדגימות הן לצורך בדיקת נוכחות נחושת, עופרת וחלקיקי אבק שרפה. הבגד כולו מצולם לצורך התרשמות כללית כאשר כל החורים שנמצאו בו מסומנים. התיעוד מבוצע בשעה שהבגד פרוש לפניו.
 - לצורך גילוי סימני פיוח נבדקים הבגדים ומצולמים במצלמת IR, במערכת יעודית, המצויה במעבדת מסמכים. זו נמצאת בקומה 1. כדי להגיע למעבדת מסמכים יש לעבור במסדרון המרכזי ולעלות בגרם המדרגות בתוך הבנין. בדרך כלל, המוצגים מובאים לצילום ב-IR במעבדת המסמכים כשהם אינם ארוזים.
 - השלמת הבדיקות הכימיות וכתבת הדו"ח, לאחר אריזת הבגד ואחסונו, בארון המיועד לכך.
- משך הבדיקה יכול לארוך ממספר שעות ועד מספר ימים. במשך רב זמן הבדיקה, נמצאים הבגדים בחדר הבדיקה המתואר לעיל. זמן הבדיקה משתנה בהתאם למצב הבגדים, קשוי הפענוח, דחיפות הטיפול ומספר חורי הירי. סדר הטיפול בבדיקות הבגדים מושפע מצרכי החקירה, מהיבטים מבצעיים, מקצועיים טכניים ואחרים.
- המוצגים, מדגמי הבדיקות כמו גם חוות הדעת נשמרים, ועומדים לרשות פרקליטים, סיגורים ומומחים נגדיים, על פי הצורך. בסמוך ונראה לחתימת חוות הדעת היא נשלחת ליחידה החוקרת, בצרוף המוצגים. במשרד המוצגים של מז"פ נותרים גליונות טפט דביק, תוצאות הבדיקות ופרטי חוות הדעת.

נתלוה למוצג מרגע שהובא לשערי המטא"ר ועד ליציאתו

1. הבאה ע"י שליח או באמצעות הדואר למשרד המוצגים.
2. רישום וניתוב דרך מסדרונות מטא"ר (קומות 1 וקרקע) למעבדת סימנים וחומרים.
3. קבלה במעבדה בשולחן הרישום, הפניה למומחי מרחקי ירי.
4. אחסון לפני בדיקה (אפשרי עד מס' ימים על גבי שולחן הרישום במע' סימנים).
5. אחסון בחדר הבדיקה. פתיחת המוצגים לצורך אוורור (לפחות לילה אחד)
6. בדיקה.
7. הולכה למעבדת מסמכים דרך מסדרונות מטא"ר, צילום במצלמת IR והשבה.
8. המתנה בחדר הבדיקה לצורך וידוא השלמת הבדיקות.

9. חתימה בשקית והמתנה לכתיבת הדו"ח המסכם.

10. החזרה למשרד המוצגים דרך מסדרונות מטא"ר.

11. רישום, משלוח לתחנה החוקרת.

הערה:

לאחר המשלוח מועתקת הבעיה ההלכתית לנתיבי המשלוח (דואר, שליח וכו'), לתחנות המשטרה ברחבי הארץ למשרדי הפרקליטות ולבתי המשפט כמצוין בפתיחת המאמר.

נושאים הלכתיים שיש לתת עליהם את הדעת:

.. האם תמיד יש להתייחס לבגדי ירויים המובאים למעבדה, כמי שספגו רביעית דם מן המת או רביעית דם תבוסה. (אפשרי שהדם הספוג יצא מפצוע)

משנה אהלות פ"ג מ"ה: "איזהו דם תבוסה, המת שיצא ממנו שמינית בחייו ושמינית במותו. דברי ר"ע.
בגדי נכרים, האם מטמאים.

יש לתת את הדעת האם להשאיר זאת לשיקול דעת המומחים במעבדה או לקבוע כללים גורפים, האם להפריד בין הבגדים השונים: בגדי פצועים, נכרים, בגדים שניכר בהם שאינם ספוגים בדם רב וכו' או לקבוע נוהל אחיד וכולל. מי יבצע הפרדה זו והיכן וכו'.
שערות וחלקי אברים, כיצד והאם הם מטמאים.

.. "סוף טומאה לצאת", כפועל יוצא מנוהל הטיפול במוצגים. הגדרת "היכן סופה לצאת", המקומות הנכללים תחת הגדרה זו, ההשלכות ההלכתיות וחומרתן.

.. מיפוי בנין המטא"ר ויצירת מקומות "מותרים לכניסת כהנים" באופן קבוע, מקומות שבהם קיימת בעיה בפרקי זמן משתנים ומקומות שבהם כניסת כהנים אסורה על פי ההלכה.

.. דין בנין מטא"ר ותחנות משטרה בהם יכולים להיות בגדים ספוגים בדם הרוגים, לענין כניסה או לענין עבודת כהנים. (יודגש כי תיקי רצח אינם נסגרים עד למציאת הרוצח, אף אם חלפו שנים רבות. יש, שבגדים אלה נשמרים בתחנות במשך חדשים ושנים).

.. דרכים להנחית כהנים בעת כניסה למתקנים משטרתיים. האם יש הבדל בין עובדי מז"פ, עובדי מטא"ר,

אזרחים או מוזמנים. האם יש מקום לחישובים הסתברותיים הנובעים ממשכי השהות, תכיפותה ודחיפותה.

.. האם יש צורך בסימון בגדים הספוגים בדם הרוגים לצורך הזהרת הכהנים.

.. בדיקת ישימות להתאמת פתרונות שהוצעו בעבר על ידי גדולי הפוסקים בארץ ובחו"ל לגבי בתי חולים ומקומות עבודה הנמצאים תחת קורת גג אחת עם אתרי אחסון של עתיקות. יש לברר את הישימות הן במישור הטכני, הן במישור הנוגע לנהלי העבודה (פתרונות שינוע ואכסון הן בטווח הקצר (בזמן הבדיקה) והן בטווח הארוך) והן במישור ההדרכה לציבור הרחב בכלל ולכהנים בפרט. להלן רשימה חלקית של מקורות הלכתיים עכשוויים.

תשובה מקיפה בנושא התאמת מבני בתי חולים לצרכי ביקור ושהיית כהנים ודין הלכתי לצרכי מעשה גכתבה על ידי הרב מ.מ. הכהן שפרן נדפסה ב"תחומין" ה' 243-255 ובנתה אב בנושא. (ע' גם המקורות המצויינים שם, הנסמכים על דעות הראשונים והאחרונים).

כנגד תשובה זו, כתבו מרן הרב הראשי לישראל הרב א. כהנא שפירא, נדפסה "תחומין" ו' 138-139, ומרן הרב הראשי לחיפה (כתוארו אז), הראשל"צ הרב בקשי דורון שם 139-148. (ע' שם והמקורות לסתור לצד הבנות שונות בדברי הראשונים והאחרונים שהוזכרו במאמרו של הרב שפרן הנ"ל).

תשובתו של הרב מ.מ. הכהן שפרן למשיבים עליו, "תחומין" שם 149-162.

"טהרת פתחים", חיבור מיוחד העוסק בסוגיות אלה, מאת הרב י.ל. הלפרין לברור הלכה ולצרכי מעשה, ירושלים תשל"ט. (ע' שם בשפע המקורות ההלכתיים שבכתב ובהסכמות רבני הדור לפתרונות המוצעים).

תשובת הרב ש. הלוי ואזנר, מסכמת תשובות של מספר רב של פוסקים בשאלת שהיית כהנים בבתי חולים לצרכי קיום מצות ביקור חולים. נדפסה "תחומין" י"ט (תשנ"ט) 323-326. (ע' שם בתשובתו ובמקורותיה).

תשובת הרב ש. כהן - דורס "תחומין" שם, 327-333. (ע"שם בתשובתו ובמקורותיה).

לפני הדיון בפתרון המעשי, יש להקדים ולקבוע את הנחת העבודה המגדירה את הסטטוס של מעבדות מז"פ ו/או את חדרי אחסון המוצגים בתחנות המשטרה. האם לדמותם לאזורים שבהם הטומאה שוהה תקופה קצרה כמו מחלקות חולים, לידה, מסדרונות בי"ח וכו' או לדמותם למקומות שבהן היא שוהה דרך קבע כמו מחלקות פתולוגיות, המכון לרפואה משפטית, מחסני עתיקות וכו'.

לאחרונה אומץ פתרון טכני על ידי חברה בירושלים
שמשרדיה שוכנים מעל מחסן של רשות העתיקות. מומלץ
להתייעץ עם מקבלי ההחלטות בתחום ההלכתי והארגוני
שם.

סיכום הבעיות מן ההיבט ההלכתי קביעה מקדימה האם יש טמאה בבגדים ספוגי דם

איסור טמאת מגע או משא

יכול לחול על ידי שוטרים, עובדי מז"פ, פרקליטים, סנגורים, שופטים, שליחים וכו' כתוצאה ממגע או משא בגדים או חלקים מן המת.

איסור טמאת אהל

יכול לחול על ידי הנ"ל, במקומות הבאים: מתקני האחסון והבדיקה של הבגדים (מתקני מז"פ, תחנות משטרה, בתי משפט וכו')

איסור "סוף טמאה לצאת"

יכול לחול על הנ"ל השוהים בבנין שדרכו עוברת או עתידה לעבור הטמאה.

נהלים הכרוכים בהובלה, קבלה, רישום וטיפול בבגדים

שינוע הבגדים בבניי מטא"ר, תחנות המשטרה וביניהן תוך אימוץ פתרון שיחצוץ בינם לפני הטמאה.

מודעות

המלצה כללית

- הדרך למציאת הפתרון, ראוי לה שתהא מלווה באנשי מקצוע, הן בתחום ההלכתי, הן בתחום הבדיקות המעבדתיות, הן במישורים המשפטיים והן בהיבטים ההנדסיים.
- מומלץ להקים פורום שיכלול מומחים בתחומים שהוזכרו ובתנאי שתהיה להם הבנה או זיקה לתחום נוסף אחד לפחות.
- יש ללמוד את הנושא תוך התלוות לתיקי חקירה מתחילתם ועד סופם.
- אין בהצגת שאלות אלה או בהקדמה להן כדי לפסוק או לקבוע מסמרות, הן במישור ההלכתי והן במישור המבצעי - מקצועי.
- יש לבחון פתרונות זמניים, לצד פתרונות ארוכי טווח וקבועים.